

Pantar

De Teiwa kalender en hoe die verdwijnt

Talen in Oos

Op het eiland Pantar is ieder jaar een cyclus van feesten tijdens de oogstperiode, gevolgd door een periode van zwoegen op het land. Een cyclus die prachtig wordt weergegeven in de rij namen die het Teiwa kent voor de maanden van het jaar.

Paulus Kai (68) is een spreker van het Teiwa. Hij vertelt hoe de maanden van het jaar werden genoemd toen hij jong was in de jaren veertig en vijftig. "Sar Wur (januari) is de maand waarin we feest vieren met de Sar clan. Tijdens Mom Wur (februari) moeten we voorzichtig zijn met wat we eten en hoe we lopen door het veld. Want de mom is een gevaarlijk zwart insect. Biat Wur (maart) is de maand waarin de mangozaadjes op Pantar ontkiemen."

Pantar, een oude vulkaan in zee, is een eiland even ten noorden van Timor in Oost-Indonesië. Dit eiland is bijna even groot als Zuid-Holland. Er wonen zo'n dertigduizend mensen die ongeveer zes verschillende talen spreken. Hoeveel het er precies zijn, weten we niet. Het kunnen er ook best meer zijn, want kort geleden is er nog een taal ontdekt.

"In Si' Wur (april) krijgen de planten nieuwe stengels, rijpt het gras en bloeien de bloemen; er waait een krachtige wind uit het oosten. In Qes Mot Lauan Dian Lau Wur (mei) is er feest bij de Qes Mot, Lauan en Dian Lau clans. En tijdens Kalam Ariaq Wur (juni) feesten de Kalam en de Ariaq clans. Bij het oogsten in Igan Lax Wur (juli) komt het grootste feest."

Een enclave van Papua talen

De talen die op Pantar en het buureiland Alor worden gesproken, horen bij de familie van Papua talen. Ze lijken in woordenschat en grammatica dus op de talen die op Nieuw-Guinea worden gesproken. Dat is nogal opmerkelijk, want tussen Alor-Pantar en Nieuw-Guinea ligt een paar duizend kilometer zee, die steek je niet zomaar even over. En bovendien ligt er tussen Alor en Nieuw-Guinea ook nog een krans van andere eilanden, groot en klein, waar men talen spreekt die helemaal niet lijken op de talen van Nieuw-Guinea.

Deze talen horen bij een andere taalfamilie, de Austronesische.

Taalkundigen vragen zich af: "Hoe zijn de Papua talen op Pantar en Alor terecht gekomen?" Hebben mensen uit Nieuw-Guinea lang geleden besloten om naar het westen te varen, daarmee ook hun talen 'importierend' naar het westen? Maar die mensen hadden nooit in een keer met hun zeilbootjes duizenden kilometers kunnen overbruggen. Ze hadden dus ook de tussenliggende eilanden moeten aandoen. Maar waarom

vinden we op die eilanden dan helemaal geen Papua talen?

Een andere mogelijkheid is dat de Papua talen er het eerst waren. Dan zouden alle eilanden ten westen van Nieuw-Guinea oorspronkelijk (zo'n tienduizend jaar geleden?) Papua talen hebben gehad. Uit archeologisch onderzoek weten we dat rond 2000 v. Chr. er groepen mensen vanuit het westen het oosten van de archipel introkken met hun zeilbootjes. Deze migranten namen vele van de eilanden die ze onderweg tegenkwamen in

'Kom hier' of 'ga weg'

Wil je in het Teiwa iemand roepen of wegsturen, dan is het belangrijk na te gaan of die persoon op dezelfde hoogte staat als jij, of niet. Is er geen hoogteverschil, dan roep je hem met 'Ma!' ('kom hier!') of je stuurt hem weg met 'Gi!' ('Ga hier weg!')

Maar wanneer hij hoger staat, bijvoorbeeld aan het eind van

de dorpsweg die omhoog voert, dan moet je hem roepen met 'Yaa!' ('Kom (omlaag) hierheen'). Staat hij aan de andere kant, dus lager dan jou, dan roep je hem met 'Daa!' ('Kom (omhoog) hierheen'). Stuur je hem juist weg naar een hoger gelegen plek, dan zeg je 'Mir!' ('Ga (omhoog) hier vandaan'), en is die plek lager, dan zeg je 'Yix!' ('Ga (omlaag) hier vandaan').

Poëtisch

Dan volgt er een heel lange maand: augustus, september en oktober worden als één periode gezien. In deze maand(en) moeten de velden klaargemaakt worden voor de nieuwe aanplant. "Berang Goran Deqai De'en Wur is de maand van het afsnijden en omhakken, onkruid ruimen en verbranden."

Niet alle twaalf maanden hebben dus een eigen naam. De jongere Teiwa-sprekers die al hun hele leven Indonesische termen gebruiken voor de maanden van het jaar, vinden die Teiwa-namen wel erg ingewikkeld klinken. Ook kunnen ze een aantal clans die genoemd worden in die oude namen niet thuisbrengen: wie waren de Qes Mot, Lauan en Dian Lau ook al weer? Toch maken ze ijverig notities, want ze vinden het wel bijzonder dat het Teiwa zo'n mooi, poëtisch rijtje maanden heeft, waarin de hele jaarcyclus staat beschreven.

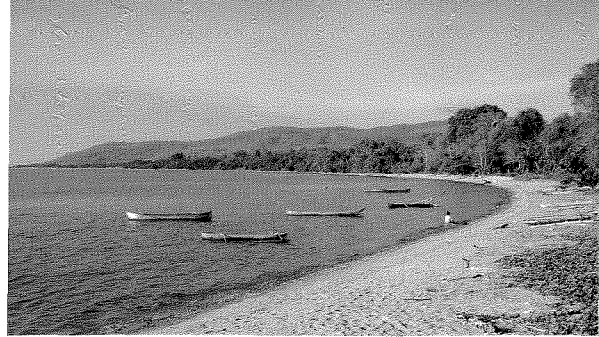
De maand november is rijkelijk bedeed met maar liefst drie verschillende namen. Twee daarvan gaan over onkruid: "Harix Wur, Ur Wur, Qu'ux au Wur is de maand van het opruimen van het veld, de maand van het kapmes of de maand van de au-knol. De maand waarin we onze tuinen wieden, en waarin de au-knol begint te groeien in het bos. In Tapan gadan wur (december) ten slotte spitten we onze velden en tuinen en zaaien ze in."

Niet vergeten

Water is schaars, de plantages zijn klein, de bevolking is arm. "Niemand mag vergeten dat er van september tot en met november

hard gewerkt moet worden (voor het moment dat de eers is in december. En omdat he bij zijn als je wilt dat er volde volgend jaar voldoende te et Het vervangen van de namei verandering en de taal zelf ti Teiwa is ook zonder de authe levend. Maar met het verlies aan de hand. De oude benan ling van de traditionele mani getuigenis van een aspect va van de Teiwa met de natuur. tuur in leven en sturen de m te vervangen door nietszegg 'maand één, maand twee, m weg. Is dat erg? Als het hiert de Teiwa hun traditionele lev bouwers willen voortzetten. Maar het blijft hier niet bij. H de basisschool geleerd word Indonesisch en daardoor wo op bezoek bij anderstaligen i ouders ervoor om thuis met Indonesisch te spreken. Hier hand de plaats in van de loki opgroeien op Pantar spreker helemaal niet. Over vijftig ja schijnlijk verdwenen zijn.

bezit. Ze spraken Austronesisch eilanden hebben deze Austrone kelijke bevolking van de eilandel zijn erin opgegaan. Met als gev die eilanden Austronesisch wer kende redenen is dit lot de Papu Pantar bespaard gebleven, zodag dag van vandaag nog een encla talen te vinden is. Naarmate we de talen van Alor en Pantar, zull meer kunnen zeggen over de pr bevolking.

'Kom hier' of 'ga weg'
 Wil je in het Teiwa iemand roepen of wegsturen, dan is het belangrijk na te gaan of die persoon op dezelfde hoogte staat als jij, of niet. Is er geen hoogteverschil, dan roep je hem met 'Ma!' ('kom hier!') of je stuurt hem weg met 'Gi!' ('Ga hier weg!'). Maar wanneer hij hoger staat, bijvoorbeeld aan het eind van

de dorpsweg die omhoog voert, dan moet je hem roepen met 'Yaa!' ('Kom (omlaag) hierheen'). Staat hij aan de andere kant, dus lager dan jou, dan roep je hem met 'Daa!' ('Kom (omhoog) hierheen'). Stuur je hem juist weg naar een hoger gelegen plek, dan zeg je 'Mir!' ('Ga (omhoog) hier vandaan'), en is die plek lager, dan zeg je 'Yix!' ('Ga (omlaag) hier vandaan').

Teiwa heeft dus zes woorden voor ons *komen* en *gaan*. Die woorden drukken enerzijds de richting van een beweging uit – gaat iemand naar mij toe of van mij vandaan? Tegelijk drukken ze ook uit of er hoogteverschil is tussen het begin en het einde van die beweging: gaat iemand naar beneden, naar boven, of gewoon recht vooruit? Deze informatie zit dus opgesloten in één woordje.

Taalkundigen gebruiken dit soort informatie uit 'exotische' talen om bijvoorbeeld meer te kunnen zeggen over hoe wij dingen opslaan in ons brein. Bepaalde betekenissen kunnen als geheel bij elkaar worden opgeslagen onder één woord, andere betekenissen kunnen dat niet. Richting en hoogteverschil zijn noties die belangrijk zijn voor bewegingen, en je verwacht dus

dat er talen zijn als het Teiwa die ze als geheel bij elkaar zet, in een woord. Maar je verwacht niet dat er een taal bestaat met een apart woord voor 'kom hier met een rode rok aan', want de kleren die iemand aan heeft zijn niet relevant om een een beweging te karakteriseren.

kalender en hoe die verdwijnt Talen in Oost-Indonesië

in cyclus van feesten tijdens de rode van zwoegen op het land. Gegeven in de rij namen die het et jaar.

et Teiwa. Hij vertelt hoe de maanden hij jong was in de jaren veertig (februari) moeten we voorzichtig en door het veld. Want de morn Yur (maart) is de maand waarin nen."

en eiland even ten noorden van is bijna even groot als Zuid-Indonesië mensen die ongeveer zes ver- et er precies zijn, weten we niet. vant kort geleden is er nog een

n nieuwe stengels, rijpt het gras en krachtige wind uit het oosten. (ei) is er feest bij de Qes Mot, Kalam Ariaq Wur (juni) feesten oogsten in Igan Lax Wur (juli)

Poëtisch
 Dan volgt er een heel lange maand: augustus, september en oktober worden als één periode gezien. In deze maand(en) moeten de velden klaargemaakt worden voor de nieuwe aanplant. "*Berang Goran Deqai De'en Wur* is de maand van het afsnijden en omhakken, onkruid ruimen en verbranden."

Niet alle twaalf maanden hebben dus een eigen naam. De jongere Teiwa-sprekers die al hun hele leven Indonesische termen gebruiken voor de maanden van het jaar, vinden die Teiwa-namen wel erg ingewikkeld klinken. Ook kunnen ze een aantal clans die genoemd worden in die oude namen niet thuisbrengen: wie waren de Qes Mot, Lauan en Dian Lau ook al weer? Toch maken ze ijverig notities, want ze vinden het wel bijzonder dat het Teiwa zo'n mooi, poëtisch rijtje maanden heeft, waarin de hele jaarcyclus staat beschreven.

De maand november is rijkelijk bedeed met maar liefst drie verschillende namen. Twee daarvan gaan over onkruid: "Harix Wur, Ur Wur, Qu'ux au Wur is de maand van het opruimen van het veld, de maand van het kapmes of de maand van de au-knol. De maand waarin we onze tuinen wieden, en waarin de au-knol begint te groeien in het bos. In *Tapan gadan wur* (december) ten slotte spitten we onze velden en tuinen en zaaien ze in."

Niet vergeten
 Water is schaars, de plantages zijn klein, de bevolking is arm. "Niemand mag vergeten dat er van september tot en met november

hard gewerkt moet worden om de velden en tuinen klaar te maken voor het moment dat de eerste regens komen," zegt Paulus Kai. "Dat is in december. En omdat het hier zo weinig regent, moet je er op tijd bij zijn als je wilt dat er voldoende zaad ontkiemt voor een oogst die volgend jaar voldoende te eten zal opleveren."

Het vervangen van de namen van de maanden lijkt niet zo'n grote verandering en de taal zelf lijkt er niet door aangetast te worden. Het Teiwa is ook zonder de authentieke maandaanduidingen nog spring-levend. Maar met het verlies van de namen voor de maanden is meer aan de hand. De oude benamingen in het Teiwa zijn een weerspiegeling van de traditionele manier van leven. Iedere maandnaam is een getuigenis van een aspect van de Teiwa-cultuur en de verhouding van de Teiwa met de natuur. De namen houden de kennis van de cultuur in leven en sturen de mensen in hun handelen. Door de namen te vervangen door nietszeggende Indonesische aanduidingen als 'maand één, maand twee, maand drie...', slijpelt die kennis langzaam weg. Is dat erg? Als het hierbij zou blijven, misschien niet, maar als de Teiwa hun traditionele levenswijze op een zinvolle manier als landbouwers willen voortzetten, wel.

Maar het blijft hier niet bij. Het Indonesisch is de nationale taal die op de basisschool geleerd wordt. Bijna iedereen kent dan ook Indonesisch en daardoor wordt die taal vaak gebruikt op de markt of op bezoek bij anderstaligen in naburige dorpen. Inmiddels kiezen veel ouders ervoor om thuis met hun kinderen alleen nog maar Indonesisch te spreken. Hierdoor neemt het Indonesisch langzamerhand de plaats in van de lokale talen. De meeste kinderen die nu opgroeien op Pantar spreken hun moedertaal nog maar weinig of helemaal niet. Over vijftig jaar zullen de zes talen van Pantar waarschijnlijk verdwenen zijn.

Teiwa sprekers

bezit. Ze spraken Austronesische talen. Op veel eilanden hebben deze Austronesiërs de oorspronkelijke bevolking van de eilanden verdreven, of zijn erin opgegaan. Met als gevolg dat de talen op die eilanden Austronesisch werden. Om ons onbekende redenen is dit lot de Papua's van Alor en Pantar bespaard gebleven, zodat er hier tot op de dag van vandaag nog een enclave van Papua talen te vinden is. Naarmate we meer weten over de talen van Alor en Pantar, zullen we wellicht ook meer kunnen zeggen over de prehistorie van de bevolking.

vinden we op die eilanden dan helemaal geen Papua talen?

Een andere mogelijkheid is dat de Papua talen er het eerst waren. Dan zouden alle eilanden ten westen van Nieuw-Guinea oorspronkelijk (zo'n tienduizend jaar geleden?) Papua talen hebben gehad. Uit archeologisch onderzoek weten we dat rond 2000 v. Chr. er groepen mensen vanuit het westen het oosten van de archipel introkken met hun zeilbootjes. Deze migranten namen vele van de eilanden die ze onderweg tegenkwamen in

Deze talen horen bij een andere taalfamilie, de Austronesische.

Taalkundigen vragen zich af: "Hoe zijn de Papua talen op Pantar en Alor terecht gekomen?" Hebben mensen uit Nieuw-Guinea lang geleden besloten om naar het westen te varen, daarmee ook hun talen 'importerend' naar het westen? Maar die mensen hadden nooit in een keer met hun zeilbootjes duizenden kilometers kunnen overbruggen. Ze hadden dus ook de tussenliggende eilanden moeten aandoen. Maar waarom

Marian Klamer is taalkundig onderzoeker aan de Universiteit van Leiden en leidt momenteel een project waarin onbeschreven talen van Alor en Pantar in kaart worden gebracht.